

Den økonomiske vitenskaps betydning for det bedriftsøkonomiske studium.

Av K. Schönheyder. ¹⁾

Det ligger naturligvis temmelig åpent i dagen at en bedriftsøkonomisk utdannelse ikke lett kan tenkes uten å være underbygget med et ganske grundig kjennskap til de samfunnsøkonomiske problemer. Men det å vite at noe *er* så, er ikke det samme som å vite *hvorfor* det er så. Og det er dette hvorfor som jo er hele saken, og som jeg skal prøve å klargjøre.

For å forstå hvorfor den samfunnsøkonomiske vitenskap er så viktig for det bedriftsøkonomiske studium, er det imidlertid nødvendig å være klar over denne vitenskaps betydning *i sin alminnelighet*, — hvilket igjen forutsetter at man vet hva vitenskap er. Og det er disse forskjellige trinn, — denne bakgrunn for det som er mitt emne, som gjør det så vanskelig å konsentrere det på et forholdsvis begrenset antall sider.

Jeg er sikker på, de allerfleste har en tilbøyelighet til å personifisere vitenskapen som noe i retning av grått hår og skjegg, — en Faustskikkelse før han hadde gjennomgått Mefistos foryngelseskur. — Det er ganske feilaktig! — Vitenskapen er en hær av unge nye tanker som stormer frem mot gammel fordom og nedarvete, inngrodde forestillinger, mot uvitenhet og likegyldighet og overflatisk dilettantisme. Vitenskapen er menneskets *evig unge higen etter sannheten*, — etter en stadig dypere sannhetserkjennelse.

Sannhet ja! — Hva er sannhet? Eller rettere: Hva er sannhetserkjennelse? — Den første og selvfølgelig forutsetning for en sannhetserkjennelse må jo være, at den er i full overensstemmelse med kjennsgjeringene. Vi må *kjenne* for å kunne *erkjenne*.

Men undertiden kan vår erkjennelse stemme ganske vel overens med visse kjennsgjeringer, men ikke med andre. Vi får altså en feilaktig

¹⁾ Professor ved Norges Handelshøyskole.

Den økonomiske vitenskaps betydning for det bedriftsøkonomiske studium.

Av K. Schönheyder. ¹⁾

Det ligger naturligvis temmelig åpent i dagen at en bedriftsøkonomisk utdannelse ikke lett kan tenkes uten å være underbygget med et ganske grundig kjennskap til de samfunnsøkonomiske problemer. Men det å vite at noe *er* så, er ikke det samme som å vite *hvorfor* det er så. Og det er dette hvorfor som jo er hele saken, og som jeg skal prøve å klargjøre.

For å forstå hvorfor den samfunnsøkonomiske vitenskap er så viktig for det bedriftsøkonomiske studium, er det imidlertid nødvendig å være klar over denne vitenskaps betydning *i sin alminnelighet*, — hvilket igjen forutsetter at man vet hva vitenskap er. Og det er disse forskjellige trinn, — denne bakgrunn for det som er mitt emne, som gjør det så vanskelig å konsentrere det på et forholdsvis begrenset antall sider.

Jeg er sikker på, de allerfleste har en tilbøyelighet til å personifisere vitenskapen som noe i retning av grått hår og skjegg, — en Faustskikkelse før han hadde gjennomgått Mefistos foryngelseskur. — Det er ganske feilaktig! — Vitenskapen er en hær av unge nye tanker som stormer frem mot gammel fordom og nedarvete, inngrodde forestillinger, mot uvitenhet og likegyldighet og overflatisk dilettantisme. Vitenskapen er menneskets *evig unge higen etter sannheten*, — etter en stadig dypere sannhetserkjennelse.

Sannhet ja! — Hva er sannhet? Eller rettere: Hva er sannhetserkjennelse? — Den første og selvfølgelig forutsetning for en sannhetserkjennelse må jo være, at den er i full overensstemmelse med kjennsgjeringene. Vi må *kjenne* for å kunne *erkjenne*.

Men undertiden kan vår erkjennelse stemme ganske vel overens med visse kjennsgjeringer, men ikke med andre. Vi får altså en feilaktig

¹⁾ Professor ved Norges Handelshøyskole.

erkjennelse — enten fordi det er et hull i vår *viten*, eller fordi vi ikke tar alle ting med inn i vår erkjennelse. Vi *overser* eller legger ikke tilstrekkelig vekt på ting som vi i grunnen er fullt vitende om.

Sannhetserkjennelse er nemlig noe uendelig meget mere enn *viten*. Selv om vår *viten* utvides til erfaring, er vi enda langt fra sannhetserkjennelse, — erkjennelsen av den *sammenheng* som er i hele det *kaos* av kjennsgjæringer som virkeligheten består av.

Våre dagers markedsforhold er i grunnen et ganske godt eksempel på det *kaos*, våre forestillinger om kjennsgjæringer er, hvis vår *viten* ikke har utviklet seg til å bli en erkjennelse av tingenes *indre sammenheng*, — en sannhetserkjennelse. — Og jeg tenker her ikke så meget på forholdene i dag, som vel i en viss henseende må kunne karakteriseres som særlig kaotiske, men som i andre henseender kanskje er mere gjennomsluttede enn under mere normale tilstander.

Der er to ting som må til for å skape orden i dette *kaos*. Det ene er *tanken* — som er det livgivende *vitamin*. Det annet, *viljen* — til å bringe livet i overensstemmelse med den logiske tanke, — fornuften.

Jeg vil be Dem følge med et öyeblikk inn i *tankens verksted*. Ja, — for det er virkelig bokstavelig et verksted, hvor den virksomhet foregår, som heter tanke. Like bokstavelig som en storbedrift. — Har De noen gang gått gjennom et stort mekanisk verksted uten fører? Har De noen forestilling om, hvilket overveldende *kaos* alle disse mange forskjellige ledd i bedriften danner for den ikke fagutdannede tilskuer? De ser kanskje resultatet, men De har ingen anelse om, hvordan det fremkommer. Det eneste De kanskje kan følge, er de løpende bånd hvor de enkelte ledd i prosessen følger umiddelbart etter hverandre, og består i de aller enkleste håndgrep.

Allikevel bindes alle de mange ledd sammen av en ledende tanke og vilje. Og bak denne tanke igjen ligger en hær av store og små *oppfinnelser* som alle representerer en veldig sum av tankevirksomhet, hvor enkelte ledd föyes sammen til noe nytt. — Det er alt sammen blitt til, — skapt — bokstavelig talt av intet — eller en ubekvem materie. Malm og kull og vann blir til innviklede maskiner som utfører arbeide som ikke et menneske kunde drömt om for hundre år siden.

Og hvordan blir så disse tanker til? — Hvordan vokser erkjennelsen frem av *kaos*? — En viss filosofisk skole, positivismen, mener, at alt det, som er nödvendig for en vitenskapelig erkjennelse, er, at alle ting *ordnes* i vår bevissthet på en liknende måte som i et kartotek. På den måten blir der nok en viss orden i sakene, men der oppstår ingen tanke. Der kan ikke bli noen *organisk vekst*, ingen omdannelse av råmaterien til organisk stoff. Dertil kreves et frö med *spireevne* som

kan kombinere de uorganiske stoffer til nytt organisk stoff som igjen kan nyttiggjøres for menneskene.

Det er på en liknende måte matematikken bygger opp sin veldige tankebygning, som fører like inn i uendeligheten, og som danner et nødvendig ledd i vår tids tekniske vitenskaper. — Og det er på samme måten, den moderne detektiv bygger opp sine slutninger, som gir oss en overbevisning om ting som ikke noe øye har sett.

Hva jeg især vil presisere ved denne tankevirksomhet, er, at derved skjer en virkelig omdannelse og nydannelse. Der skapes noe nytt — en sannhetserkjennelse som ikke kan bli til uten gjennom en *kombinasjon* av kjennsgjerninger. — Og samtidig hermed *vokser* også selve kombinasjonsevnen, — tenkeevnen, — evnen til ikke bare å se og kjenne virkeligheten, men også erkjenne den.

Og — hva der vel ikke er det minst viktige: Ved denne tankevirksomhet utvikles også evnen til å *nyttiggjøre* seg stoffet, — virkeligheten, på en ganske annen måte og i et meget videre omfang, enn de levende organismer er i stand til bare gjennom sitt instinkt eller sin medfødte natur. Tenkeevnen er spiren til menneskets overlegenhet i kampen for tilværelsen. Og jo mer vi utvikler denne evne, desto mer vokser også vår overlegenhet.

Aldri har vel denne nyskapingsevne feiret sådanne triumfer som i vår generasjon. Ikke bare har vitenskapen utvidet vårt kjennskap til den fysiske og åndelige verden, og sammenhengen i denne verden, men den har også på grunnlag av rent logisk analyse og resonnement vært i stand til å løse problemer *av den aller største betydning for det praktiske liv*, på naturvitenskapenes, legevitenskapens og — ikke minst på næringslivets område. *Den vitenskapelige metode* har erobret det praktiske liv. Vi er kommet inn i en ny epoke, — *rasjonaliseringens epoke*.

Realismen utvidet vårt kjennskap til virkeligheten. Men tanken og vitenskapen alene kan gjøre denne realitet til vår *eiendom*, noe som tilhører oss og som vi behersker mer eller mindre fullkomment.

Men realiteten i vår tilværelse er — *kampen for tilværelsen*, som for oss mennesker er blitt en økonomisk verden, — en *planmessig* streben etter en *varig* og stadig mer og mer fullkommen form for behovstilfredsstillelse. Og disse behov selv antar mer og mer karakteren av kulturbehov. Menneskenes økonomiske kamp for tilværelsen er det tankefrø, hvorav hele vår kulturverden, — hele vår kultur er vokset opp. Fra utilgjengelig kaos og vildniss er de frodige kulturmarker og kulturvekster oppstått, — de store byer med fabrikker og handels- hus, — transportmidlene og de unektelig ganske kompliserte former for omsetningsmidler, — og med mennesker som utfører forskjellige

funksjoner i dette innviklede maskineri. Og i og med denne vekst har også vår tanke- og idéverden utviklet seg.

Jeg tror imidlertid vi er nøtt til å erkjenne, at denne virkelighetens verden, — den nye økonomiske realitet, har vokset raskere enn vår evne til å beherske den gjennom vår tanke og vår vilje. — Den er på en måte vokset oss over hodet. — Ikke så å forstå at det bare er denne moderne kompliserte økonomiske virkelighet, som gir vår tanke så hårde nøtter å knekke. Selv det økonomiske liv i dets aller enkleste former byr på problemer, som det først i den senere tid har lyktes vitenskapen å komme nærmere inn på livet, og som naturligvis danner grunnvollen for vår forståelse av og beherskelse av den moderne, kompliserte økonomiske verden.

Og liksom den fysiske verden er bygget opp av atomer som igjen forbinner seg til molekyler som danner de forskjellige stoffer, — så er også den økonomiske realitet bygget opp av enkeltindivider som igjen forener seg til — hva man kunde kalle det økonomiske molekyl, — bedriften, som igjen er det materiale, som det økonomiske samfunn er bygget opp av.

Vitenskapen om denne økonomiske verden må derfor med nødvendighet dele seg opp i en *bedriftsøkonomi* og en *samfunnsøkonomi*.

En bedrift — enten den nu er en fabrikk eller et handelshus eller et jordbruk — har naturligvis to sider: en teknisk og en økonomisk. I det praktiske liv må disse to sider ofte forenes i en person. En jordbruker må ikke bare vite hvordan jorden rent teknisk skal gjøres mest fruktbringende. Han må også vite hva det *lønner seg* best å dyrke. Men de to vitenskaper, den tekniske og økonomiske, står like så atskilt som funksjonærer og arbeidere i en bedrift gjør det.

La oss tenke oss, at en mann med alminnelig almendannelse, men uten spesiell fagkunnskap på forretningslivets område fikk seg forelagt en fullstendig oppgave over alt som hadde foregått av forretningsmessig interesse i en bedrift i et bestemt tidsrom. Alle fakta lå helt åpent i dagen for ham, — også alle faktiske forhold med hensyn til maskiner og anlegg. Det vilde allikevel, tross hans inngående detaljkjennskap, være *et fullstendig kaos* for ham. Han vilde være helt ute av stand til å gjøre seg opp en virkelig mening om forretningens gang og resultater, hvor meget det var tjent eller tapt på de enkelte produkter og i sin helhet, og hvorvidt bedriften forretningsmessig sett var riktig ledet. Likeså litt som han vilde være i stand til å vite om det tekniske arrangement var i orden, eller om det kanskje kunde forbedres.

Til å bedømme den forretningsmessige side kreves en fagutdannet bedriftsøkonom. Det tekniske arrangement krever en høyskolemessig

utdannet spesialist og en ekspert på bedriftsrasjonaliseringens område. Og det vet naturligvis — iallfall nå — enhver bedrift, enhver forretning og vel også de fleste jordbrukere.

Men alle disse bedrifter, — disse enheter i den økonomiske realitet, står i en innbyrdes relasjon til hverandre. Ingen av dem kunde føre en selvstendig tilværelse uten de andre enheter. De utgjør de enkelte deler av en stor fellesorganisasjon, — det økonomiske samfunn, — på en liknende måte, som de enkelte deler av bedriften gjør det i forhold til bedriftsenheten. Ingen enhet i dette fellesskap kan trives hvis det økonomiske samfunn lider av en eller annen sykdom, — la oss f. eks. si en uheldig konjunktur-konstellasjon eller et vanskjøttet penge-system. Og det økonomiske samfunns trivsel — på sin side — influeres i større eller mindre grad av de enkelte enheters trivsel.

Bedriftsøkonomen spesialiserer seg på den enkelte enhet innenfor denne store økonomiske samfunnsorganisme. Men han kan naturligvis ikke unngå å ta hensyn til hvordan de samfunnsmessige forhold innvirker på bedriftens indre forhold.

For å kunne se denne sammenheng må han imidlertid også tilegne seg den vitenskapelige samfunnsøkonomiske betraktningssmåte, uten hvilken det hele vil bli likeså kaotisk som det for en alminnelig legmann vilde være å kjenne de forskjellige faktiske forhold i en bedrift, uten å kunne bedømme dem utfra en bedriftsøkonomisk betraktningssmåte.

I virkeligheten er vel forbindelsen mellom samfunnsøkonomi og bedriftsøkonomi enda mer intim. — Enkelte av de viktigste problemer for bedriftsøkonomien — sådan som f. eks. omkostningskalkylen og markedsanalysen — lar seg overhovedet ikke løse uten utfra en rent samfunnsvitenskapelig betraktningssmåte. Det samme gjelder i kanskje enda høyere grad alle de regnskapsmessige vanskeligheter som står i forbindelse med forandringer i pengeverdien, — problemer som bedriftsøkonomien og det praktiske forretningsliv, lenge stod helt uten forståelse av.

Det må kanskje være tillatt å si at en vesentlig forutsetning for bedriftsøkonomiens utvikling har vært, og er, den samfunnsøkonomiske vitenskaps vekst.

Når vi så ser på denne evolusjon i den samfunnsøkonomiske sannhetserkjennelse, så er det ganske visst utvilsomt, at det har lyktes den å avsløre mange almenmenneskelige villfarelser i den økonomiske verdensanskuelse. Men faller det ikke også i øynene at den økonomiske vitenskaps utvikling har gått fra villfarelse til nye villfarelser — eller i beste fall til en generalisering, som har bidratt til, at det praktiske liv

kan ha fått den oppfatning, at den økonomiske vitenskap er virkelighetsfjern og upraktisk.

Det forholder seg unektelig så, at vår erkjennelse av den økonomiske verden gir større muligheter for villfarelser og mer eller mindre dilettantiske forsök på å skape et bedre økonomisk samfunn enn andre vitenskaper på sine felter. Og den eneste vei til en virkelig vitenskapelig erkjennelse på det økonomiske område, er, at alle disse villfarelser etter hvert blir avsløret gjennom en mer dyptgående analyse, og en mer intim tilknytning til virkelighetens verden.

På den måte blir den økonomiske vitenskap kanskje i høyere grad enn noen annen — en *praktisk anvendelig* vitenskap. Det stoff den arbeider med, er ikke bare en fysisk materie. Det er selve det praktiske liv. Og dens oppgave blir derfor på en ganske annen måte enn all annen vitenskap, å *bygge bro* mellom den vitenskapelige tanke og det praktiske liv.

Selv om det utvilsomt er mange områder hvor den økonomiske vitenskaps analyse har nådd å få sikkert og urokkelig fotfeste i virkelighetens verden, gjelder det allikevel alltid å være på vakt mot idéer, som kanskje for en tid kan virke blendende på mange, men som vil falle for en dyperegående tankevirksomhet. Kravet om *tankens frihet og ubundethet* må derfor være sterkere i den økonomiske vitenskap enn på noe annet forskningsområde.

Vi, som dyrker denne vitenskap, vil derfor aldri gjøre krav på å sitte inne med den absolutte sannhet og aldri oppgi kravet om den frie ubundne tanke. — Hva vi vil bestrebe oss for å lære dem, som vil høre oss, er — hverken mer eller mindre enn dette: å *tenke økonomisk* og å lære samfunnet till å tenke og handle økonomisk. — Det vi streber etter, er den ærlige, samvittighetsfulle, åpne söken etter å nå fram til en stadig mer og mer utdypet erkjennelse av det som har livsverdi, — verdi for vårt og for samfunnets og dets enkelte deles liv. Man skal ikke forske *bare* med fornuften. Man skal forske også med kjærlighet, med brendende lengsel, — kanskje med lidenskap. Man skal bare ikke la seg forblinde av sin lidenskap.